
A VERKLIS

J. THIBOUVILLE - LAMY

gyártmányú

„Organina” 24 sípos kintorna (sípláda) felújítása

A Thibouville és Lamy hangszerkészítő vállalkozás 1790-ben alakult a franciaországi Mirecourt-ban. Szinte mindenféle hangszeret készítettek, a vonósoktól mandolinon át az orgonáig.

A XIX. sz. közepére hatalmas mennyiségben gyártottak hangszereket, több francia városban, köztük Párizsban is volt képviselőjük és műhelyük. Később már Londonban és a tengerentúl is alapítottak leosztót. Híresek voltak jó minőségükről, az 1890-es évek végén ők lettek a párizsi zene conservatoire hivatalos szállítói. Hangszereiket napjainkban is értékesnek tartják, egy-egy XIX. sz. végén, XX. sz. elején készült hegedűjüket 1600-2000 euróért árúsítják ma is.

1849-től a világkiállításokon folyamatosan díjazásban részesültek hangszereik.

Az I. világháborúban a mirecourt-i gyár leégett, ismereteim szerint a cég ekkor szűnt meg.

A gyár az 1870-as években kezdett mechanikus hangszerekkel foglalkozni. Különböző kintornákat – pontosabban sípládákat – készítettek. Ezek először papírszalaggal működtek, de a gyár nem volt megelégedve ezek minőségével, használhatóságával. Ezért elkezdtek impregnált papírból készült lapokra hajtogatott „könyveket” használni a vezérlésre. A „könyvek” vastag kartonpapírból készülnek, melyet különféle vegyszerekkel átitatnak, hogy merevebb legyen. Így az több ezer lejátszásra is alkalmas. A zeneszámokat a különféle sípládák sípjainak számához igazítva átírják egy „master” szalagra, majd erről készül

sokszorosítással a lejátszásra alkalmas szalag. Azokon a helyeken, ahol az egyes sípoknak meg kell szólalnia, festékcsíkok kerülnek a szalagra, majd egy gép szabályos réseket lyukaszt rajta.

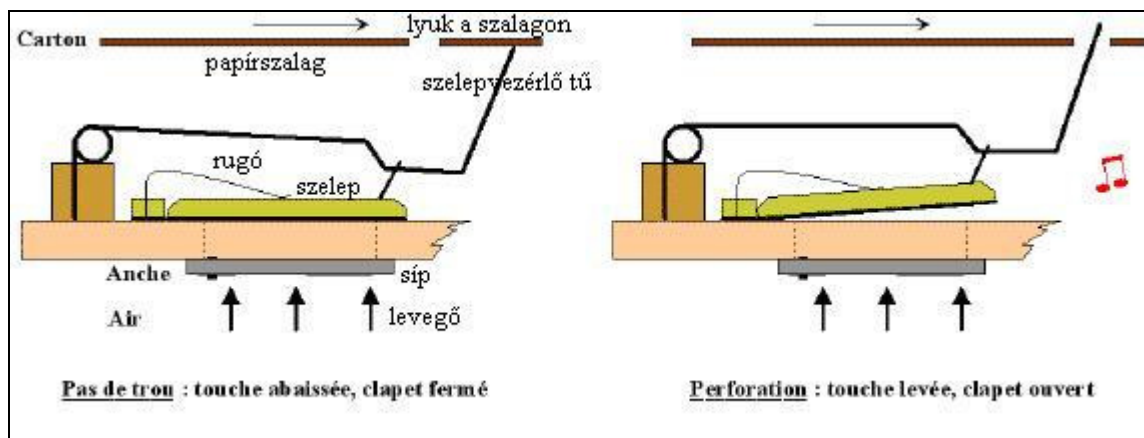

18 sípos sípláda könyve

Az Organina könyve

Amikor a lyuk áthalad a szelepeket vezérlő tű felett, az felugrik és megnyitja a szelepet a megfelelő síp felett.

A lyukszalagos vezérlés működési elve

Bal oldalon: az emelő (tű) lenyomva, a szelep zárva

Jobb oldalon a tű felugorva, a szelep nyitva

A szalagokat szabályos négyszöggé hajtják össze, így könnyebben szállíthatók, kezelhetők. Mivel a lapok – a hagyományos papírszalaggal szemben – igen kemények, akár 20-25 cm széles „adathordozó” is készülhet belőle, ami a nagy méretű, 100-120 sípos kintornák megalkotását is lehetővé tette. Napjainkban Hollandiában, Németországban sok ilyennel találkozhatunk.

Az impregnált papír könyvek további előnye, hogy ellenálló, pl. a szabadtéri játékok alkalmával egy kis eső nem árt meg nekik.

Az Organináról az első adat 1880-ból származik. A gyár 1887. február 1-én szabadalmaztatta a készüléket „*Un orgue à manivelle à mécanisme simplifié, dit ORGANINA THIBOUVILLE*” megnevezéssel.

A sípláda több változatban, 16, 24 és 36 síppal is készült. Forgalomban volt ilyen néven az Egyesült Államokban is zenegép, de az vékony papírszalaggal működött. Fő működési elve megegyezett a Thibouville és Lamy által gyártott gépével.

A berendezés házi, vendéglői (mulatói) illetve templomi használatra készült, ismereteim szerint utcán nem zenéltek vele. A templomi használat egy kis magyarázatra szorult: a szegényebb egyházközségek nem engedhették meg maguknak orgona építését, ezért gyakran használtak gépi kíséretet az énekek előadásához. Ehhez a különféle sípládák voltak a

legalkalmasabbak, viszonylag olcsók voltak, igen sokféle dalt le lehetett játszani a megfelelő szalagok, könyvek megvételével, de ami a legfontosabb volt: ezeket bárki tudta működtetni, nem kellett képzett zenészt felfogadniuk.

16, 24 és 36 sípos Organina kintorna

A sípláda még napjainkban is nagy értéket képvisel, mivel már igen kevés maradt meg belőlük. Ismereteim szerint 2002-ben kínáltak eladásra egy három darabból álló „Organina” sípláda együttest, a 16 sípos berendezés 10 ezer frankért (kb. 1520 euro), a 24 síposat 12 ezer frankért (kb. 1830 euro) és a 36 sípos berendezést 20 ezer frankért (kb. 3000 euro).

Korábban (1998) a londoni Christie’s aukciós házban 690 fontért kelt el egy 24 sípos Organina.

A szerkezet működése

Az Organina sípládjában a tangóharmonikából, szájharmónikából ismert sípok szolgáltatják a hangot. A kar megtekerésével a berendezés alján található fűjtatók először a légláda, onnan a sípokhoz továbbítja az összesűrített levegőt. A sípokon található szelepeket fahimbák emelik meg, melyeket rézhuzalból kialakított rudak mozgatnak. A rudak vályúsán kialakított falemezekhez (himbákhoz) kapcsolódnak, melyeket rugók szorítanak le alapállásukban. Ezek csak akkor emelkedhetnek meg, amikor az őket vezérlő tüskék felső állásba kerülnek – ami

akkor történik meg, mikor a túsoros (fésű) felett áthaladó papírszalagon lyuk érkezik a túske fölé.

A túske ilyenkor felugrik, felengedi a himbát, az a rudazaton keresztül a szelepet nyitja és megszólal a megfelelő síp.

A szelepvezérlő mechanizmus a himbákkal.
A háttérben a túskek és a szorítóhengerek láthatók.

A szalagot a vezetővályú (rámpa) felett elhelyezett acél henger továbbítja, a leszorításában rézből készült tárcsás henger közreműködik.

A könnyebb befűzés érdekében a vezérlőtúskék lesüllyeszthetők.

Fontos eleme a berendezésnek a rámpa melletti felemelhető tető, ezzel nagyobb hangerőt lehet elérni. A tetőt használaton kívül rugó húzza vissza a helyére

Az Organina sípláda 15,5 cm széles szalaggal (könyvvel) működik. Igen széles repertoárral rendelkezik, még az ötvenes években is készültek hozzá – az akkori kornak, divatnak megfelelő zeneszámok alapján – újabb és újabb könyvek. Ismertek olyanok, melyekkel Juliette Greco, Edith Piaf, Yves Montand dalait hallgathatjuk meg.

1981-ben lemezfelvétel készült az Organina sípláda zeneszámaival, ezeket a következő linken meg lehet hallgatni: <http://www.folkways.si.edu/albumdetails.aspx?itemid=123>

A berendezés leírása

A javításra került Organina sípláda 24 síppal rendelkezik. Gyártási ideje nem állapítható meg, a beütött gyári jelzés alapján valószínűleg a XIX-XX. század fordulóján készült. Alkatrészei jó állapotban vannak, használatból eredő kopás nem állapítható meg rajtuk. Elképzelhető, hogy bizonyos részei az idők folyamán kicserélésre kerültek. A tokozás több helyen megnyílt, elváltak az illesztések. Meglátszik rakta a karbantartás hiánya.

A tokozás illesztéseinek hibái

A sípláda magassága 29 cm, legnagyobb hossza 53, legnagyobb szélessége 33 cm. Viszonylag könnyű, kézben hordozható berendezés.

A felemelhető takarólapon az alábbi, beütött felirat olvasható:

J. THIBOUVILLE LAMY
BREVETE S.G.U.G.
PARIS

(A „brevete” szó jelentése: „szabadalmazott”)

Leglényegesebb hibája, hogy a vezérlőszalag lejátszás közben a réz alaplappal rendelkező vezetővályúban (rámán) félrecsúszik, ezért a lyukak nem a megfelelő sípok fölé kerülnek, így a zene értelmezhetetlenné, zavarossá válik.

A szalag hibás futása

A berendezésről több kiegészítő letörött, az oldallapok, fedőlapok ragasztása, rögzítése eloldott, azok szétesnek. Emiatt a gép stabilitása erősen lecsökkent, szétesésétől kellett tartani. Komoly probléma továbbá, hogy a vezérlőtűskék nem azonos magasságban állnak, ezért egyes sípok nem szólalnak meg.

A különböző magasságban álló tűskék

Megvizsgáltam a sípláda mozgatószerkezeteit, valamint a sűrített levegő előállítására szolgáló szerkezeti részeit. Megállapítottam, hogy ez utóbbi nem régen felújításra került, megfelelően működik. A mozgóegység is hibátlanul ellátja feladatát.

Javítás

A felújítás során először az illesztési hibákat hártottam el. A gép jobb oldali fedőlemezének és hátsó falának illesztésénél ragasztással és rézből készült mikrocavakok elhelyezésével biztosítottam a gép stabilitását.

Ugyanígy ragasztással és csavarozással rögzítettem a forgatókar takarógyűrűjét is.

A következő lépésben a rámpa fedelének leemelése után elvégeztem a himbákat rögzítő rugók beszüabályozását. Ehhez mind a 24 rugót ki kellett szerelnem és a feszítést úgy beszüabályozni, hogy csak akkor emelkedjen meg a szelep, amikor az adott túske felugrik. Amikor azonban a túske alsó helyzetben van, a himbának a helyén kell feküdni. A szüabályozást egyenként kellett elvégezni, közben hangolómúszerral vizsgálnom kellett, hogy a megfelelő síp a megfelelő időben szüal-e meg.

A szelepvezérlés beszüabályozása

A legnagyobb problémát a szalag elcsúszásának megszüntetése jelentette. A rámpát határoló oldallapok a szükséges 155 mm helyett 158-161 mm szélességet mutattak. Ahhoz, hogy ezt ki lehessen küszöbölni, és a pontos méretet be lehessen állítani, a berendezést teljes egészében szét kellett volna szedni, és gépi gyalulást kellett volna végezni. Ezt mindenképpen el akartam kerülni, ezért más megoldást alkalmaztam: 2 db távtartót szereltem fel a rámpa oldalára, melyeket úgy szabályoztam be, hogy azok irányban tartsák a szalagot. A távtartók alul vályúsán kerültek kiképzésre, így megakadályozzák azt is egyben, hogy a szalag felemelkedjen.

A próbajátzások során a berendezés jól működött, hangja szépen szólt, a lejátszott dallam megfelelt a könyvön rögzítetteknek.

Mednyánszky Miklós

Elérhetőség- Contact

m.mednyanszky@gmail.com

Képek a felújított sípládáról:

